

Kansen bieden

Investeren in voor- en vroegschoolse educatie resulteert in economische groei. Voorwaarde is wel dat vve-programma's goed uitgevoerd worden door gekwalificeerd personeel. Volgens Nobelprijswinnaar (economie) James Heckman is het zelfs effectiever dan investeren in hoger onderwijs. Vve is het beste dat een overheid kinderen van kansarme ouders kan bieden. Door effectieve vve zullen ontwikkelingsachterstanden niet verdwijnen, maar minstens met de helft afnemen, stelt ook éminence grise Wim Meijnen.

In deze special staan de belangrijkste voorwaarden voor professionele vve op een rij: gekwalificeerd personeel, een gestructureerde aanpak, doorgaande leerlijnen. Er is aandacht voor Vversterk, een landelijk nascholingsprogramma om de kwaliteit van vve te verbeteren. Wie alvast op zijn eigen school aan de slag wil, vindt hier een handvat: het toetsingskader van de inspectie is tevens een nuttig kwaliteitsinstrument. Wie alleen inspiratie zoekt, kan virtueel op bezoek in Alkmaar, waar rk school 't Baeken en kdv Rollebol een succesformule gevonden hebben.

Vve is investering dubbel en dwars waard

INHOUD

Vversterk impuls voor professionalisering

Kinderen in peuterspeelzalen, kinderdagverblijven en groep 1 en 2 van de basisschool ontwikkelen zich niet altijd optimaal. Toch is juist die periode heel bepalend voor hun latere ontwikkeling. Het landelijke project Vversterk beoogt verdere professionalisering en kwaliteitsverbetering in de voor- en vroegschoolse educatie. [Pagina 4](#)

Laat ze praten!

Voor kinderen met een beperkte beheersing van het Nederlands staat taalontwikkeling centraal in groep 1 en 2. Leerkrachten zorgen voor een aangepast taal-aanbod. Maar kinderen moeten ook zelf veel kunnen praten. Taalproductie is een motor van de taalontwikkeling. [Pagina 7](#)

Kwaliteit meten

De Inspectie van het Onderwijs onderzoekt in 2007 de kwaliteit van vve in de vier grote steden. De inspectie heeft hiervoor een toetsingskader ontwikkeld dat scholen ook kunnen gebruiken als kwaliteitsinstrument. [Pagina 8](#)

School en kdv vinden succesformule

Scholen die een vaste samenwerking hebben met een peuterspeelzaal zijn geen uitzondering. Scholen die een kinderdagverblijf als vaste partner hebben zijn zeldzamer. Toch kan ook die samenwerking heel vruchtbaar zijn, zoals blijkt op basisschool 't Baeken en kinderdagverblijf Rollebol in Alkmaar. [Pagina 10](#)

Spelen doe je met je hele lijf

Het onderwijsaanbod is steeds cognitiever geworden. Bewegen als middel om de wereld te verkennen en tot leren te komen wordt veronachtzaamd. Maar niets is leuker en méér voor de hand liggend dan dat. [Pagina 12](#)

Lokale educatieve agenda

Het ministerie van Onderwijs wil dat in het hele land minimaal drie dagdelen vve gedurende minimaal een jaar aan meer kinderen dan nu, wordt aangeboden. Op lokaal niveau staan betrokken voor de noodzaak om binnen de budgettaire grenzen aan deze eisen te voldoen. Dat vraagt om afspraken in het kader van de Lokale Educatieve Agenda. [Pagina 14](#)

Vve is het meest effectief als er in de opvang of op school aan wordt gewerkt door gekwalificeerde mensen met goede programma's. Eensgezinde inspanning van alle betrokkenen is noodzakelijk. Onderzoek wijst uit dat de investering het dubbel en dwars waard is.

door Wim Meijnen

De belangstelling voor de educatie van jonge achterstandskinderen groeide in de jaren tachtig snel. Dat kwam doordat basisscholen niet in staat bleken de ontwikkelingsachterstanden van deze leerlingen drastisch te verminderen.

KASPLANTJE

In 1994 werd een advies uitgebracht aan de ministeries van VWS en OCW over de ontwikkelingsstimulering van achterstandskinderen: *(Allochtone) kleuters meer aandacht*. Aanbevolen werden *centrumgerichte* programma's die op basis van evaluatieonderzoek effectief waren gebleken. De start van *Piramide* en *Kaleidoscoop* was het gevolg.

In de jaren daarvoor was veel geëxperimenteerd met *gezinsgerichte* programma's zoals *Instapje*, *Opstapje* en *Opstap*. Deze hadden als basis groepen buurtmoeders die elke dag thuis een tiental minuten ontwikkelingstaken met hun jonge kinderen uitvoerden. Deze moeders werden begeleid door een andere moeder, eveneens uit de buurt, die door deskundigen was geschoold. Het ontwikkelingsmateriaal was gratis. De programma's werden meestal zonder medewerking van basisscholen uitgevoerd. De effecten, op basis van gedegen evaluatieonderzoek, bleken positief maar relatief bescheiden. Meer beslag leggen op de gezinssituatie om de effectiviteit te verhogen, was praktisch onmogelijk. Bijgevolg leek een meer centrumgerichte aanpak de kans te vergroten om kansarme kinderen langduriger gerichte ontwikkelingsstimulering te bieden.

Na een aantal jaren experimenteren op kleine schaal met *Piramide* en *Kaleidoscoop* kregen gemeenten geld van het ministerie van Onderwijs om op scholen met meer dan zeven-tig procent achterstandskinderen één van beide programma's in te voeren, al of niet in samenwerking met een peuterspeelzaal. Kinderen van twee tot zes jaar die deelnemen aan een vve-programma zijn nu te vinden in kinderdagverblijven, peuterspeelzalen en basisscholen. Kinderdagverblijven hebben als primaire functie opvang

ANDRÉ RUIGROK FOTOSTUDIO BV

voor kinderen van nul tot vier jaar. Hoewel nog een zeldzaam verschijnsel, worden vve-programma's er steeds vaker toegepast. Peuterspeelzalen bieden groepsopvang voor kinderen van twee tot vier jaar gedurende enkele uren per dag, een aantal malen per week. De stimulering van de sociaal-emotionele en cognitieve ontwikkeling door middel van spel en contact met andere kinderen is de belangrijkste doelstelling. In een aanzienlijk aantal peuterspeelzalen wordt, in samenwerking met basisscholen, een vve-programma uitgevoerd.

De meeste vve-programma's worden uitgevoerd op basisscholen met kinderen uit achterstandssituaties, al of niet in samenwerking met een peuterspeelzaal. Een aantal scholen, met name in de grote steden, heeft zogenoemde voorscholen waarbij kinderen vanaf drie jaar al kunnen instromen. Gestreefd wordt naar een ononderbroken leerlijn van drie tot en met zes jaar. Dat is niet eenvoudiger geworden door

School, thuis en opvang: gouden combi voor vve

de invoering van de zogenoemde knip: gemeenten krijgen nu de middelen om programma's in te richten voor driejarige en basisscholen voor de groepen 1 en 2, terwijl vroeger de gemeente alle middelen ontving (zie artikel pagina 14 van deze special).

Het beleidsvoornemen is om in 2010 minimaal zeventig procent van de doelgroepleerlingen te bereiken. In 2006 is zelfs een motie aangenomen om op termijn *alle* doelgroepleerlingen vve aan te bieden. Met het heterogener worden van de groepen leerlingen rijzen veel organisatorische en financiële vragen. Moeten de doelgroepleerlingen van drie jaar worden bijeengebracht in speciale of in bestaande voorzieningen, onderscheiden van de andere kinderen? Of moet, ter wille van de integratie, de hele groep kinderen

van een programma profiteren hoewel velen niet tot de doelgroep behoren? Vragen te over.

MAATSCHAPPELIJKE PRIORITEIT

Kinderen van zeer laaggeschoolde Turkse of Marokkaanse ouders hebben op vierjarige leeftijd gemiddeld een ontwikkelingsachterstand van anderhalf jaar. Surinaamse en Antilliaanse kinderen van laag opgeleide ouders lopen één jaar achter en kinderen van autochtone ouders met lagere sociaal-economische status ongeveer tweederde jaar. Het gaat dan om achterstanden op cognitief terrein. Ontwikkelingsachterstanden op andere gebieden zijn er ook, maar die zijn vaak minder groot.

Wat kunnen we verwachten van de inzet van vve-programma's in dit opzicht? Evaluatie-onderzoek heeft aanvankelijk wisselende resultaten opgeleverd. Niet alle programma's bleken effectief. Het *Perry Preschool Program* uit Ypsilanti, Michigan (VS) uit de jaren zestig is daarop een uitzondering. De leerlingen zijn tot in hun volwassenheid gevolgd en de resultaten waren en bleven zo positief dat het PPP wereldberoemd werd. Het *Kaleidoscoop*-programma in Nederland is een bewerking daarvan. Ook de evaluaties van de beginsituatie in Nederland waren niet alle even positief. Meer recente evaluaties leveren betere uitkomsten.

De internationale resultaten hebben de aandacht getrokken van James Heckman die in 2000 de Nobelprijs voor economie won. Hij heeft al het wetenschappelijk evaluatie-onderzoek omtrent *goed uitgevoerde* programma's in de vve op een rij gezet en geconcludeerd dat investeren in vve een van de beste investeringen is die een overheid kan doen. Dat levert meer economische groei op dan bijvoorbeeld investeren in het hoger onderwijs. De conditie *goed uitgevoerd* is wel doorslaggevend. Deze condities zijn bij de startfase van het vve-beleid geformuleerd:

- er is een gestructureerde didactische aanpak;

Lees verder op pagina 6 van deze special

Vversterk impuls voor professionalisering

Kinderen in peuterspeelzalen, kinderdagverblijven en groep 1 en 2 van de basisschool ontwikkelen zich niet altijd optimaal. Toch is juist die periode heel bepalend voor hun latere ontwikkeling. Het landelijke project Vversterk beoogt verdere professionalisering en kwaliteitsverbetering in de voor- en vroegschoolse educatie.

door Loes van Tilborg

Vve-programma's die door scholen en peuterspeelzalen worden uitgevoerd onder bepaalde voorwaarden kunnen positieve effecten hebben op het cognitieve domein en de taalontwikkeling bij kinderen. Dat concludeert Paul Leseman op basis van onderzoek in binnen- en buitenland (zie artikelen van Dré van Dongen en Sjak Rutten voor de aard van deze 'bepaalde' voorwaarden, pagina's 8 en 14 van de special). *Didactisch georiënteerde* programma's, die de nadruk leggen op instructie en cognitieve doelen, leiden over het algemeen tot betere resultaten op cognitieve tests en schoolprestatietoetsen. *Ontwikkelingsgerichte* programma's, die meer 'kindvolgend' zijn, leiden meestal tot betere resultaten op het gebied van sociaal-emotionele en metacognitieve vaardigheden, met name zelfvertrouwen, zelfstandigheid en zelfbeeld als leerlingen. De effectiviteit van programma's neemt toe als er in aanvulling op de activiteiten in de instelling ook thuis gericht wordt gewerkt aan de ontwikkeling van kinderen. Maar het gaat niet alleen om de programma's. De kwaliteit van de mensen die werken met jonge kinderen is zeker zo belangrijk. Op dat laatste richt Vversterk zich. Dit landelijke project biedt in 2007 en 2008 op het terrein van de voor- en vroegschoolse educatie een nascholingsprogramma voor tweeduizend leerkrachten, drieduizend leidsters van peuter-

speelzalen en vijftienhonderd leidsters van kinderdagverblijven. Daarnaast is er een ondersteuningsprogramma voor managers van de speelzalen en instellingen en beleidsmakers in de gemeenten om in de instellingen het kwaliteitsbeleid voor de vve verder te ontwikkelen. Zij kunnen er immers voor zorgen dat er een kwaliteitsbeleid van de grond komt. Zij kunnen personeel in staat stellen en motiveren om zich te laten bijscholen. Ze verdelen de uren aan het personeel om werkwijzen en methodieken af te stemmen met andere instellingen, enzovoort.

Leidster en juf moeten samen optrekken

Voor de roc's en pabo's die de opleidingen voor de leidsters en leerkrachten verzorgen is er een apart ondersteuningsproject, met een uitgebreider programma voor de cursisten en scholing van docenten. Uit een recent onderzoek van Sardes onder roc's en pabo's blijkt namelijk dat er op veel opleidingen weinig aandacht wordt besteed aan jonge kinderen en voor- en vroegschoolse educatie. Daarom ontwikkelt Vver-

Vve in de pabo

Vve ontbreekt of komt matig aan bod in de initiële opleidingen. Dat zegt bijna de helft van de ruim honderd leidinggevendenden in roc's en pabo's die deelnamen aan een onderzoek door Sardes naar de positie van vve in de opleidingen.

Tweederde van de instellingen geeft aan weinig of geen aandacht te besteden aan de basisbegrippen met betrekking tot vve zoals doelstellingen, beleid en doelgroepen. Slechts sporadisch wordt in het hbo aan-

dacht besteed aan specifieke vve-programma's zoals *Kaleidoscoop*, *Piramide* en *Ko-totaal*. Het programma *Startblokken* kan zich nog in de meeste belangstelling verheugen; de helft van de bevroegde instellingen besteedt hier aandacht aan. Aan taalontwikkeling zeggen de meeste opleidingen veel aandacht te besteden. Toch is er nog een kleine minderheid die aangeeft in het geheel geen tijd te besteden aan begrippen als ontlukkende geletterdheid, taalleermechanismen, een pas-

send taalaanbod en het stimuleren van de taalproductie.

De instellingen ondervinden van buitenaf veel kritiek op het rekenonderwijs. Zelf scoren zij het aanbod voor realistisch rekenen/wiskunde gericht op jonge kinderen overwegend als goed tot zeer goed. Slechts de begrippen 'opereren' en 'grafische presentaties' zijn volgens een kwart van de bevroegden onvoldoende verwerkt in het aanbod. In sommige opleidingen tot onderwijsassistent ontbreekt realistisch reke-

sterk voor de pabo-opleidingen 'kennisobjecten' op dit gebied. Dat zijn afgeronde eenheden van kennis en vaardigheden, die op maat in de opleidingen ingezet kunnen worden (zie ook kader). Dit is een belangrijk onderdeel van het project, want de beste plek om te zorgen voor goed personeel is tenslotte binnen de opleidingen. Vandaar dat Vversterk niet alleen zorgt voor bijscholing van het huidige personeel, maar ook voor versterking van de opleidingen. Zoals een directeur van een voorschool zegt: 'Je wilt alles eruit halen wat erin zit. Dat lukt alleen als je leiders en leerkrachten hebt, die weten wat een kind nodig heeft om een stapje verder te komen en hoe ze dat kind kunnen helpen om dat stapje te maken.'

SAMENWERKEN

Vversterk is onafhankelijk van een vve-programma. Het gaat bovendien verder dan alleen kennis en vaardigheden over taalstimulering. Taalstimulering is immers wel heel belangrijk, maar kinderen ontwikkelen zich op meer terreinen en het een hangt vaak samen met het ander. Daarom komen in Vversterk diverse ontwikkelingsgebieden aan bod – cognitie (taal, cijferen), sociaal-emotionele ontwikkeling – en is er aandacht voor de overgang naar de basisschool, voor ouderbetrokkenheid en voor het gebruik van ict om de ontwikkeling te stimuleren.

Samenwerking tussen scholen en peuterspeelzalen is een van de voorwaarden voor effectieve voor- en vroegschoolse educatie. Zonder die samenwerking is de kans groot dat het resultaat dat is behaald op de peuterspeelzaal 'uitdooft' op de basisschool. Daarom moeten leiders en leerkrachten zich samen inspannen voor een doorgaande lijn op punten als het vve-programma (één programma voor de gehele leeftijdspanne van 3 tot 6 jaar), de werkwijzen, het pedagogisch klimaat (huis- en omgangsregels, gedrag van leiders

ANDRÉ RUIGROK FOTOSTUDIO BV

en leerkrachten in spel- en lessituaties), ouderbetrokkenheid (gezamenlijk ouders informeren en dezelfde verwachtingen laten blijken van hun betrokkenheid) en het volgen van de ontwikkeling van kinderen (signalerings- en diagnose-instrumenten van voor- en vroegschool sluiten op elkaar aan). Dit alles komt in de scholing aan bod, evenals de overdrachtsprocedures en de instrumenten die daarbij gebruikt worden, zoals overdrachtsformulieren, toetsgegevens en portfolio's.

VAN THEORIE NAAR PRAKTIJK

Om te laten zien hoe je met kinderen binnen een thema aan alle belangrijke ontwikkelingsgebieden kunt werken, hebben deskundigen van het Expertisecentrum Nederlands, het Nederlands Jeugd Instituut, de CED-Groep, Sardes en het Freudenthal Instituut voor peuters en kleuters de activiteencyclus 'Horen doe je met je ...' ontwikkeld. Het thema van deze cyclus is 'zintuigen'. De cyclus biedt uitgewerkte activiteiten voor een periode van ongeveer drie weken. Per dag wordt er ongeveer een uur aan het thema besteed. De activiteiten zijn gericht op de ontwikkelingsgebieden taal, rekenen/wiskunde, sociaal-emotionele ontwikkeling, sensorische ontwikkeling, ouderbetrokkenheid en ict en

>>

nen geheel in het onderwijsaanbod. Aan een stimulerende speelleeromgeving en aan sociaal-emotionele ontwikkeling besteden alle opleidingen naar eigen zeggen goed tot zeer goed aandacht. Daarentegen komt de sensorische ontwikkeling veel minder aan bod; een derde van de instellingen geeft aan daar geen tot matig aandacht aan te besteden. Het bijna klassieke, maar steeds weer actuele, thema ouderbetrokkenheid is voor de meerderheid van de instellingen geen zaak om veel tijd aan te be-

steden. Tweederde van de instellingen doet (bijna) niets aan educatief partnerschap en het ondersteunen van goed ouderschap in de thuissituatie ontbreekt nagenoeg in het aanbod. De inzet van ict en multimedia gericht op jonge kinderen ontbreekt in meer dan de helft van het opleidingsaanbod. Driekwart van de opleidingen heeft geen oog voor de overgang van voorschool naar basisschool. Meer dan de helft van de respondenten schat de eigen deskundigheid op

het terrein van vve in als onvoldoende tot voldoende; driekwart beoordeelt de team-deskundigheid als onvoldoende tot voldoende. Kennelijk gaan niet alleen studenten 'voor een zesje'. Positief is dat er brede ondersteuning lijkt te zijn voor de ontwikkeling van aanbod, materiaal en passende training voor docenten. / [Wander van Es](#)

Wander van Es werkt bij Sardes en is binnen Vversterk verantwoordelijk voor de activiteiten gericht op mbo en hbo.

» multimedia. In het overzicht van de activiteiten kunnen leerkrachten precies zien welke ontwikkelingsgebieden aan de orde zijn bij bepaalde activiteiten. Het maken van een beeldwoordenweb is bijvoorbeeld goed voor de taalontwikkeling: de kinderen bedenken woorden bij een afbeelding en de leerkracht schrijft die woorden erbij en maakt er een tekening bij. Het observeren van appels en het vastleggen van die observaties is vooral goed voor de ontwikkeling van rekenvaardigheden. Aan de hand van deze activiteitencyclus ontdekken leerkrachten hoe de kennis uit de Vversterk-scholingen op een geïntegreerde manier in praktijk kan worden gebracht. De cycli zijn beschikbaar op de Vversterk website.

LANDELIJK PROJECT

Uit het onderzoek naar de eerste reeks scholingen blijkt dat het overgrote deel van de cursisten zeer tevreden is over het nascholingsaanbod: 80 procent van de deelnemers heeft nieuwe dingen geleerd, 91 procent heeft een beter beeld gekregen van vve, 89 procent heeft meer kennis opgedaan, 71 procent heeft door de oefeningen extra ideeën opgedaan voor in de werksituatie en 84 procent wil het geleerde gaan toepassen in de werksituatie. Het algemene beeld uit dit onderzoek wordt bevestigd door trainer Hugo van den Broek, die scholingsbijeenkomsten leidt in Poortugaal: 'Deelnemers zijn zich na de cursus bijvoorbeeld meer bewust van het belang van ouderbetrokkenheid. Een van hen zei: "Ik heb de ouders nu meer geobserveerd. Wat gebeurt er eigenlijk precies bij het brengen en halen? Dat geeft mij een betere kijk op ouders".'

Van den Broek bevestigt dat de cursus een aanwijsbare in-

vloed heeft op het werk van de deelnemers: 'Ik hoor bijvoorbeeld dat ze de praatplaten bij *Doe meer met Bas* veel interactiever gebruiken.' Er zijn ook meer kritische geluiden. Een deelnemer had meer diepgang en meer nieuwe informatie verwacht in de cursus: 'Wij doen al heel veel op dit gebied. Wat ik hier hoor is vooral een bevestiging van wat wij al doen.' De kritische kanttekeningen van trainers en cursisten zijn overigens verzameld en gebruikt om de cursusmaterialen aan te passen.

Inmiddels hebben zich al zo'n drieduizend leidsters en leerkrachten aangemeld voor de nascholing. De deelnemers komen uit alle delen van het land; de nascholingscursussen worden gegeven door 34 trainende instellingen, merendeels onderwijsbegeleidingsdiensten en de landelijke pedagogische centra. Met de vier grote steden Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Den Haag zijn aparte contracten gesloten: zij gaan met behulp van de scholingsmaterialen van Vversterk aan ruim dertienhonderd leerkrachten en een even groot aantal peuterleidsters een vve-nascholingstraject op maat aanbieden. Het doel is dat aan het einde van 2008 zo'n zevenhonderdvijftig kinderdagverblijven, vijftienhonderd peuterspeelzalen en duizend basisscholen aan de scholing hebben deelgenomen.

Het project Vversterk loopt tot 1 januari 2009. Het wordt gecoördineerd door Sardes en gesubsidieerd door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Informatie over de scholingen is te vinden op: www.vversterk.nl.

Loes van Tilborg werkt bij Sardes en is verantwoordelijk voor de coördinatie van Vversterk.

Vve is investering dubbel en dwars waard

Vervolg pagina 3

- » • er is intensieve begeleiding van de kinderen;
- het programma wordt verzorgd door gekwalificeerd personeel;
- kinderen dienen minimaal vier dagdelen per week te participeren;

Uit evaluatie-onderzoek van vve blijkt dat op alle locaties wel een of meer van deze voorwaarden worden geschonden: er zijn niet altijd twee leidsters op een groep aanwezig, ze zijn niet altijd gekwalificeerd voor het uitvoeren van het programma, het programma wordt vaak niet integraal uitgevoerd en niet alle kinderen participeren minimaal vier dagdelen. Op sommige locaties is meer regel dan uitzondering dat minimaal twee van de vier voorwaarden gedurende langere tijd worden geschonden.

GOEDE INVESTERING

Uit onderzoek is voorts gebleken dat de combinatie van een gezinsgerichte en een centrumgerichte aanpak het meeste rendement oplevert. Dat betekent een centrumgerichte doorgaande leerlijn die loopt van twee- of driejarige leeftijd tot en met het zesde jaar in combinatie met opeenvolgende en aansluitende gezinsprogramma's. Die moeten dan bovendien consequent door een kind worden gevolgd en niet met inter-

vallen. Het realiseren van een dergelijke aanpak is in de huidige situatie bijna onmogelijk: het voorschoolse vve-traject is in handen van de gemeente, het traject voor de vijf- en zesjarige behoort de scholen toe en gezinsprogramma's moeten het nu vrijwel zonder financiële ondersteuning doen.

Als aan al deze voorwaarden wel wordt voldaan, wat mogen we dan verwachten? Zullen de kinderen van kansarme ouders dan geen ontwikkelingsachterstand meer hebben op zesjarige leeftijd? Dat is niet te verwachten. Maar het zou mij niet verwonderen als kinderen van laag opgeleide Turkse en Marokkaanse ouders dan hun achterstand van anderhalf jaar voor de helft zouden hebben ingelopen. Deze schatting is gebaseerd op de onderzoeksresultaten van de laatste jaren. Heckman heeft uitgerekend wat dat aan economische opbrengst betekent, winst op het vlak van persoonlijk welzijn liet hij buiten beschouwing. De combinatie van beide opbrengsten lijkt mij meer dan voldoende reden om de professionalisering van vve met verve ter hand te nemen.

Wim Meijnen was voorzitter van de commissie die het in 1994 het advies '(Allochtone) kleuters meer aandacht' uitbracht. Hij is emeritus hoogleraar onderwijskunde aan de Universiteit van Amsterdam.

Laat ze praten!

Voor kinderen met een beperkte beheersing van het Nederlands staat taalontwikkeling centraal in groep 1 en 2. Veel leerkrachten zorgen voor een aangepast taal aanbod. Maar kinderen moeten ook zelf veel kunnen praten. Taalproductie is een motor van de taalontwikkeling.

door Kees Broekhof

Praten is heel belangrijk voor taalverwerving. Want wat gebeurt er als een kind iets probeert te zeggen? Dan merkt het dat het iets nog niet precies weet; daardoor gaat het goed letten op de taal om zich heen. Zo krijgt het nieuwe kennis, die het direct kan gebruiken. We noemen dit het taalleermechanisme. Mensen verwerven taal doordat zij bij hun gesprekspartner(s) de elementen zoeken die zij nodig hebben om iets te zeggen. Iedereen die wel eens in het buitenland is geweest, weet hoe dit voelt. Niemand leert de Franse woorden voor pijn, kies, boren, verdoving en wortelkanaalbehandeling sneller dan een toerist die een Franse tandarts probeert uit te leggen wat eraan schort en te begrijpen wat *le dentiste* van plan is te gaan doen.

GESPREKSTECHNIKEN

De leerkracht doet er dus goed aan om situaties te creëren waarin kinderen graag zelf aan het woord zijn, zoals rollenspelen, ontdekactiviteiten en gesprekken over verhalen, bijzondere voorwerpen (een vergrootglas, gereedschap, keukenspullen) en prikkelende vragen, zoals 'Waar ga je slapen als je geen huis hebt?' Om de kinderen echt aan het

Digitale foto's stimuleren gesprekken

praten te krijgen, gebruikt de leerkracht speciale gesprekstechnieken. Zij kan verschillende soorten vragen stellen (van gesloten ja/nee-vragen tot heel open vragen naar de eigen ervaringen van kinderen), stiltes laten vallen, instemmend knikken, verwonderd de wenkbrauwen optrekken, doorvragen ('Wat bedoel je daar precies mee?') en beweringen doen die reacties uitlokken ('Ik vind pannenkoeken helemaal niet lekker'). Jochem van Gelder, de presentator van *Praatjesmakers*, is een meester in het toepassen van deze technieken. Kijk maar eens hoe de kinderen reageren wanneer hij zegt: 'Vertel eens, hoe gaat dat dan precies?' Leerkrachten die deze technieken consequent toepassen, merken dat kinderen meer gaan praten, ook 'stille kinderen'

ICT EN TAALPRODUCTIE

De computer kan een waardevolle rol spelen bij het stimuleren van de taalproductie van kinderen. Steeds meer leerkrachten maken zelf digitale foto's en gebruiken die vervolgens voor PowerPoint-presentaties. Een leerkracht kan foto's van een uitstapje laten zien als diaserie, waarbij zij de kinde-

WILMA EBRECHT

"O ja, en toen ging jij..."

ren stimuleert om te praten over wat ze gedaan hebben. Zo komen de woorden en uitdrukkingen die horen bij de activiteit weer terug in hun actieve taalgebruik.

Ook zijn deze gesprekken nuttig om te oefenen met grammaticale constructies voor de verleden tijd. Anderstalige kinderen hebben vaak de neiging om werkwoordvervoegingen te omzeilen. Een kind dat zichzelf op een foto op de glijbaan ziet, zal dan bijvoorbeeld zeggen: 'En toen ging ik naar beneden glijden' in plaats van: 'Toen gleed ik naar beneden'. Een leerkracht die hier alert op is, geeft het kind direct feedback in de vorm van 'herverwoorden': 'Oh, je gleed naar beneden!' Ook foto's van bijvoorbeeld de thuissituatie (huisdieren, gezinsleden) of de buurt (een ontdektocht) of bijzondere activiteiten (een zoektocht naar kleine beestjes of een interview met een gast in de klas) zijn zeer geschikt voor dit soort gesprekken.

Ervaring leert dat kinderen weinig aanmoediging nodig hebben om te praten over digitale foto's zodra ze zichzelf zien, beginnen ze te praten. En ook na een aantal keren blijven ze dat leuk vinden. Vooral kinderen bij wie het Nederlands nog niet goed is ontwikkeld, hebben baat bij dit soort herhaling. <<

Deze suggesties voor taalstimulering zijn gebaseerd op De Taallijn: interactief onderwijs voor groep 1 en 2 (Nijmegen, Expertisecentrum Nederlands, 2006) en zijn onderdeel van de Vversterkscholing. Kees Broekhof werkt bij Sardes als taalkundige.

Toetsingskader inspectie nuttig kwaliteitsinstrument

Kwaliteit meten

De Inspectie van het Onderwijs onderzoekt in 2007 de kwaliteit van vve in de vier grote steden. De inspectie heeft hiervoor een toetsingskader ontwikkeld dat scholen ook kunnen gebruiken als kwaliteitsinstrument.

door Dré van Dongen

Het toetsingskader van de inspectie is bedoeld om de volgende vragen te beantwoorden:

1. Hoe effectief is vve op deze voor- en vroegschool? Kunnen kinderen die vve hebben gehad 'gewoon' mee in groep 3?
- 2a. Wat is de kwaliteit van de uitvoering van vve
- 2b. In welke mate wordt aan de voorwaarden (personeel, huisvesting, toegankelijkheid et cetera) voor vve voldaan?
- 2c. In welke mate draagt de context bij aan de kwaliteit van vve?

Deze vragen zijn uitgewerkt in elf indicatoren. Een indicator van 'kwaliteit van uitvoering' is bijvoorbeeld 'het aanbod'. Een teken van kwaliteit is bijvoorbeeld dat het aanbod 'opklimt in moeilijkheidsgraad'. Een inspecteur kan tot een kwaliteitsoordeel komen dat varieert van 'het aanbod zit als los zand in elkaar' tot 'de instelling heeft een aanbod in moeilijkheidsgraad dat beredeneerd beter is dan het standaardstramien'.

De centrale vraag in het toetsingskader is: wat zijn de opbrengsten van vve? Kunnen de kinderen die vve hebben gehad 'meekomen' in groep 3. De andere vragen zijn van betekenis, omdat die een verklaring of een onderbouwing kunnen geven waarom vve (minder) goede opbrengsten heeft.

Instrumenten om de opbrengsten van vve te beoordelen blijken vooral te gaan over de 'smalle' opvatting van het doel van vve. Dat betekent dat men kijkt naar scores op de drieminuten toets voor technisch lezen in groep 3 en op de Cito-toetsen Ordenen en Taal voor eind groep 2. Toch werkt vve ook aan zaken als zelfstandigheid, sociaal gedrag en de motorische en creatieve ontwikkeling. Daarom is er in het toetsingskader ook aandacht voor deze aspecten.

COMPLICERENDE FACTOR

Een complicerende factor is dat kinderen soms 'maar' twee jaar vve gehad hebben (in groep 1 en 2). Ook bestaan er verschillen in werkwijze tussen peuterspeelzalen en tussen verschillende groepen 1 en 2 op één school. En er zijn natuurlijk niveauverschillen tussen kinderen onderling, enzovoorts. Een inspecteur probeert daarom de kinderen in groep 3 in drie groepen te verdelen: kinderen die geen doelgroepkind zijn, kinderen die wél doelgroepkind zijn en voldoende vve gehad hebben en kinderen die wél doelgroepkind zijn en onvoldoende of geen vve gehad hebben. Of vve heeft gewerkt kan vanuit drie invalshoeken nagegaan worden. Ten eerste zijn er nauwelijks of geen verschillen tussen de resultaten van de niet-doelgroepkinderen en de doelgroepkinderen mét vve. Het kan ook zijn dat de verschillen tussen de doelgroepkinderen die wél vve en die géén vve gehad hebben, juist heel duidelijk zijn; ten slotte kunnen de doelgroepkinderen mét vve voldoende presteren: er zitten dus niet of nauwelijks kinderen bij die presteren op de Cito-niveaus D en E. Welke invalshoek het handigst is, hangt af van de specifieke vve-locatie.

EDUCATIEF HANDELEN

Een belangrijk aspect bij de kwaliteit van uitvoering is de vve-scholing en certificering van leidsters en leerkrachten (vraag 2a). Zo zijn er verschillende certificaten voor verschillende programma's, zoals *Piramide*, *Kaleidoscoop*, *Ko taal*, et cetera. Bij het beoordelen van de kwaliteit van het educatief handelen kijkt de inspecteur bijvoorbeeld of de leidster de interactie tussen kinderen bevordert, of zij de kinderen actief betreft bij spelen en werken en of zij activiteiten afstemt op verschillen in de ontwikkeling van kinderen. In vve-scholingen komt de ene keer wel, de andere keer minder de betrokkenheid van ouders aan bod. Ook is er niet altijd evenveel aandacht voor de individuele ontwikkeling van de kinderen en de zorg en begeleiding (zoals

De kwaliteitsindicatoren van vve

Vraag 1: De effectiviteit van vve

1. Opbrengsten

Vraag 2a: De kwaliteit van de uitvoering

2. Aanbod (het programma)
3. Pedagogisch klimaat
4. Educatief handelen
5. Ouders
6. Ontwikkeling, zorg en begeleiding
7. Inbedding in een bredere zorgketen

Vraag 2b: Voorwaardelijke aspecten

8. Personeel en huisvesting
9. Toegankelijkheid en tijd
10. Kwaliteitszorg van de voorschool resp. de vroegschool

Vraag 2c: Kwaliteit van de context

11. De voor- en de vroegschool samen en hun context

ANDRÉ RUIGROK FOTOSTUDIO BV

‘tutoring’) die ze nodig hebben. Of deze aspecten op locatie aandacht krijgen, wordt meegenomen bij de beoordeling. Het is gebruikelijk om bij de beoordeling van de kwaliteit van vve vooral te kijken naar personeel, huisvesting, toegankelijkheid en tijd (vraag 2b). Hiervoor krijgen peuterspeelzalen subsidie van de gemeente en moeten ze zich verantwoorden. Ook in het toetsingskader zijn deze aspecten opgenomen. Men kijkt bijvoorbeeld naar de scholing van het personeel, de grootte van de groepen, de aanwezigheid van een dubbele bezetting en het voldoen aan veiligheids-, gezondheids- en lokale voorschriften.

KWALITEIT METEN

Vraag 2c van het toetsingskader gaat over de context van vve. Er wordt bijvoorbeeld bekeken of de instellingen goede afspraken hebben over het beheer en uitwisselen van kindgegevens en of die afspraken nagekomen worden. Ook tellen financiële afspraken, afstemming, de doorgaande lijn van peuterspeelzaal naar basisschool, het eigen vve-kwaliteitsbeleid en het bereik van de doelgroep. In de praktijk is een bereik van vijftig procent van alle doelgroeppeuters al een opgave.

Dit toetsingskader is onderdeel van het aanbod van het landelijke project Vversterk. Scholen kunnen het toetsingskader gebruiken om hun eigen sterke én minder sterke punten in beeld te brengen en zo aan hun kwaliteitsbeleid te werken. Ze kunnen de voorwaardelijke aspecten en de context bespreken in het overleg van de gemeente, de schoolbesturen, de welzijnsorganisaties en anderen. Voor de beoordeling van de kwaliteit van de uitvoering is voldoende expertise vereist. Dit kan bijvoorbeeld gedaan worden door een intern begeleider, de schoolbegeleidingsdienst of de instantie die de vve-scholing verzorgt. De scores die aan de (sub)indicatoren gegeven worden, bieden een handvat voor maatregelen. Er is een instrument ont-

wikkeld waarin die scores kunnen worden ingevuld. Dat instrument komt beschikbaar op internet (zie www.owinsp.nl). Het kan automatisch een rapport maken waarin de verbeterpunten én de voorbeelden voor anderen mét toelichting keurig op een rijtje staan. <<

Dré van Dongen is werkzaam bij de Inspectie van het Onderwijs. Zie ook ‘Onderzoek in de voor- en vroegschoolse periode: trends en nieuwe vragen’ van Paul Leseman (NWO/PROO, 2002) en het ‘factsheet vve’ op ww.onderwijsachterstanden.nl.

Hoe goed ben jij eigenlijk?

Wat is een goede vve-leerkracht? Die vraag is niet zo makkelijk te beantwoorden. Want wat betekent ‘goed’ precies en hoe betrek je dat op jezelf? Toch is het belangrijk om te weten waar je staat in je professionele ontwikkeling, want alleen door je eigen plussen en minnen in kaart te brengen, kun je besluiten op welke gebieden je je verder wilt ontwikkelen. Om leerkrachten te helpen dit soort keuzes te maken, heeft het Cito een zelfbeoordelingsinstrument ontwikkeld voor onderbouwleerkrachten. Door een beknopte vragenlijst op het internet in te vullen, kan iedere leerkracht vaststellen wat haar sterke en minder sterke kanten zijn. De uitslag van de vragenlijst is alleen toegankelijk voor de leerkracht zelf en wordt bewaard onder haar wachtwoord. Ga naar de website www.versterkve.nl en log in met een zelfgekozen wachtwoord. Daarna kun je doorklikken naar de Quickscan. Naast de quickscan zijn nog een situatiebeoordelingstest en een portfolio in ontwikkeling. Deze twee instrumenten komen in 2008 beschikbaar. / KB

Trendsetters in Alkmaar

School en kdv vinden succesvolle formule

Scholen die een vaste samenwerking hebben met een peuterspeelzaal zijn geen uitzondering. Onder de noemer 'voorschool' zijn al veel van dit soort combinaties actief. Scholen die een kinderdagverblijf als vaste partner hebben zijn zeldzamer. Toch kan ook die samenwerking heel vruchtbaar zijn, zoals blijkt op basisschool 't Baeken en kinderdagverblijf Rollebol in Alkmaar.

door Kees Broekhof

De rooms-katholieke basisschool 't Baeken staat in een gemêleerde wijk in Alkmaar. De school heeft 234 leerlingen, vrijwel allemaal afkomstig uit de wijk. Vlak naast de school staat kinderdagverblijf Rollebol. Het kinderdagverblijf is een initiatief van twee 'ex-ouders' van de school. Eén van hen is Wim Berghuijs: 'Wij wilden heel graag een kinderdagverblijf beginnen en we kenden de school natuurlijk goed, omdat onze kinderen erop gezeten hebben. Op een gegeven moment zijn we gewoon op de mensen afgestapt en hebben gezegd: "Wij willen hier graag een kinderdagverblijf beginnen, wat vinden jullie daarvan?" De reacties waren direct positief. Dat was het begin van een

lang traject van overleg met de schooldirectie, het schoolbestuur en de gemeente. Er moest nieuwbouw komen en dat vraagt veel voorbereiding. Al met al heeft het nog drie jaar geduurd voordat we in 2003 open gingen.'

OPVANG IN HUIS

De Rollebol biedt opvang van 7.00 tot 19.00 uur: kinderopvang voor de kleintjes, voor-, tussen- en naschoolse opvang voor schoolgaande kinderen. 'Voor ouders is dit een ideale oplossing', zegt adjunct-directeur Hans Beljon van 't Baeken. 'Ze weten dat de kinderen de hele tijd in dezelfde vertrouwde omgeving blijven en met deze openingstijden

Wim Berghuijs (l) en Hans Beljon: succesformule gevonden.

ANDRÉ RUIGROK FOTOSTUDIO BV

hoeven ze zich niet te haasten om de kinderen op tijd te halen of te brengen.' Sinds kort wordt ook de tussenschoolse opvang verzorgd via Rollebol. 'Voorheen werd dit door vrijwilligers gedaan', zegt Beljon, 'maar met zo'n professionele organisatie zie je toch meer kwaliteit.' Voor activiteiten in de buitenschoolse opvang (bso) werken 't Baeken en Rollebol samen met de Alkmaarse welzijnsorganisatie Kern 8. De bso is zo in trek dat er ruimtegebrek ontstond. Daarom zijn inmiddels twee schoollokalen in gebruik genomen voor de buitenschoolse opvang.

De samenwerkingspartners bieden het complementaire pakket van onderwijs en opvang aan onder de noemer 'eduzorg'. Dat is een combinatie van educatie en zorg, met als uitgangspunten: veiligheid (een veilige en vertrouwde omgeving voor de kinderen), kwaliteit (inhoudelijke kwaliteit en afstemming van activiteiten) en openheid (samenwerking met andere instellingen). De meerwaarde van de samenwerking zit dus niet alleen in de praktische aanwezigheid van opvang buiten de lesuren.

Er wordt ook inhoudelijk samengewerkt. 'Daar hebben we

Soepel van kdv naar school: 'alles is al zo vertrouwd'

vanaf het begin naar gestreefd en dat hebben we ook vastgelegd in een convenant', licht Berghuijs toe, 'samenwerken is voor ons: samen werken aan de doorgaande ontwikkeling van kinderen. Dat betekent bijvoorbeeld dat wij de kinderen in het laatste jaar op het kinderdagverblijf voorbereiden op de overgang naar groep 1. Onze oudste kinderen hebben het gevoel dat ze bij "de groten" horen en ze vinden het geweldig interessant om "schooltje te spelen", een beetje zoals de kinderen op de basisschool. Met deze Drie-plusgroep voeren we het programma *Puk & Ko* uit. We hebben daarvoor gekozen, omdat 't Baeken al werkte met *Ik & Ko* in de onderbouw. Met *Puk & Ko* voor de driejarigen krijg je precies die doorgaande lijn die we zo belangrijk vinden.'

De keuze om in de kinderopvang te werken met een vve-programma is uitzonderlijk. Er zijn nog maar weinig kinderdagverblijven die deze stap hebben gezet. Uit een onderzoek van Deloitte is gebleken dat van de circa drieduizend kinderdagverblijven in Nederland er slechts dertig tot veertig een vve-programma aanbieden. En dat terwijl bekend is dat ook kinderen van de vve-doelgroep kinderdagverblijven bezoeken.

Dat geldt ook voor Rollebol. Alle kinderen vanaf drie jaar doen mee met het programma. Dat Rollebol vlakbij de basisschool staat, is daarbij een groot voordeel. Doordat de meeste kinderen van de kinderopvang doorgaan naar 't Baeken, dat met hetzelfde programma werkt, heeft het programma meer effect. 'Je merkt dat de kinderen al gewend zijn aan de manier van werken als ze in groep 1 komen', zegt Beljon, 'en omdat we zo dicht bij elkaar zitten, kennen ze de school al en de gezichten van de leerkrachten. De overgang naar de basisschool gaat zo dus heel soepel, omdat veel dingen al heel vertrouwd zijn.'

Berghuijs beschrijft de meerwaarde van de samenwerking

als 'opvang-plus en school-plus': Rollebol biedt meer dan de standaard-opvang voor jonge kinderen. De opvang is voor alle leeftijdsgroepen, onder schooltijd en buiten schooltijd, en heeft een hoge, ook educatieve, kwaliteit. 't Baeken biedt meer dan onderwijs: de school wordt voor ouders extra aantrekkelijk door de ruime opvangmogelijkheden. Bovendien profiteert de school van de voorbereiding die de kinderen in de Drie-plusgroep krijgen op de overgang naar groep 1.

De samenwerking heeft wel grenzen. De formele samenwerking vindt voornamelijk plaats op directieniveau. Op de werkvloer zijn er weinig formele contacten. Er zijn bijvoorbeeld nog geen gezamenlijke scholingen gevolgd en de overdracht van kindgegevens bij de overgang naar groep 1 is beperkt tot het 'kinddossier' en dan alleen van kinderen die speciale zorg behoeven.

Op het gebied van pedagogisch beleid informeert men elkaar wel (op directieniveau), maar er is nog geen gezamenlijke discussie geweest over dit onderwerp. 'Aan die dingen kun je nog wel zien dat we twee afzonderlijke organisaties zijn', zegt Berghuijs, 'dat geeft niet, dat zijn we tenslotte ook. Iedereen is tevreden over de huidige samenwerking. Misschien dat we in de toekomst wat meer aandacht geven aan de samenwerking op de werkvloer. We zijn nog niet zo lang bezig, er kan nog veel gebeuren.'

COMMERCIELE PARTNER

Op de website van Rollebol kunnen ouders lezen: 'De praktijk leert dat u als ouder duidelijk behoefte hebt aan vroeger open en later dicht. Vele ouders in onze regio (forenzen) moeten zich haasten (fileproblemen) om op tijd uit hun werk weer bij het kinderdagverblijf te zijn. Vroeger open en later dicht geeft u meer comfort.' Dat is duidelijk de wervende taal van een commercieel bedrijf. Gaat dat wel goed samen met een school, die op een heel andere basis met ouders omgaat? Beljon vindt het geen enkel probleem: 'Het klikte vanaf het begin. Dat is een belangrijke basis voor wederzijds vertrouwen. Er is nog nooit een onvertogen woord gevallen.' De Rollebol heeft inmiddels bewezen ook voor de school een wervende kracht te zijn. Er zijn ouders van buiten de wijk die hun kind komen opgeven juist vanwege de combinatie van onderwijs en opvang. Beljon wijst ook zelf de ouders tijdens voorlichtingsgesprekken op de voordelen van de opvangmogelijkheden. Toch werd het kinderdagverblijf niet direct door het hele team met open armen ontvangen: 'Het is een hele verandering en niet iedereen houdt van veranderingen. We moesten een stuk van ons terrein afstaan voor de nieuwbouw en er komen nieuwe mensen bij je in de school. Daar moet je je team goed op voorbereiden en je moet ze de tijd geven om aan dat idee te wennen.' Dat vindt hij de belangrijkste raad voor scholen die ook aan dit avontuur willen beginnen: 'Neem de tijd om je team te masseren. Dat betaalt zich uiteindelijk terug in de samenwerking.'

Het initiatief van de ondernemende 'ex-ouders' heeft geresulteerd in een gezond bedrijf, een school met een groeiend aantal leerlingen en groot aantal tevreden ouders. De formule is zelfs zo succesvol, dat Berghuijs met drie andere scholen in Alkmaar bezig is een soortgelijke samenwerking op te zetten.

Spelen doe je met je hele lijf

Het onderwijsaanbod is steeds cognitiever geworden. Bewegen als middel om de wereld te verkennen en tot leren te komen wordt veronachtzaamd. Maar niets is leuker en méér voor de hand liggend dan dat.

door Titia Sikkema

Sinds kleuterscholen zijn ingelijfd bij het basisonderwijs zijn zij er op bepaalde gebieden op achteruitgegaan: verlies van buitenterrein met gras en bosjes waar de kinderen hun speelplek hadden, verlies van materiaal en voorzieningen zoals deze waren beschreven in het kleuterbouwbesluit. Doordat de Klos (kleuterleidsters opleiding school) is opgegaan in de pabo, is er ook veel kennis en ervaring over het onderwijs aan kleuters 'zoek geraakt'. Consequentie daarvan is onder meer dat het onderwijsaanbod veel cognitiever is geworden.

Leerkrachten gaan op zoek naar structuur en de zekerheid van het volgen van een lesmethode, om goed aan te kunnen sluiten op de voorwaarden waaraan kinderen in groep 3 moeten voldoen. Prima, maar er is méér dan dat! Want

Spreek af met de groep: na 't bewegen is het stil

wat is er zo specifiek aan het onderwijs aan jonge kinderen? De kern ligt in deze fase in het ervaren, beleven, benoemen en automatiseren. Het leren gaat via ervaren naar verwoorden naar begrijpen, via experimenteren naar geordend bezig zijn, van bekend naar onbekend.

Elk kind ontwikkelt zich in zijn eigen tempo en het kan pas leren als het eraan toe is. Dit heeft met het natuurlijke proces van rijping te maken. Een leerkracht van jonge kinderen is dus bezig met observeren in een goed ingerichte, inspirerende omgeving; hij geeft ruimte aan de natuurlijke onderzoekingsdrang. De leerkracht geeft het kind de gelegenheid zelf te ontdekken en begeleidt het door suggesties en opdrachten te geven, maar hij kan ook sturen.

Verder is luisteren naar kinderen essentieel. Wat geeft een kind aan, welke signalen geeft het (non)verbaal af? Soms is het nodig een kind even te laten, soms is het nodig extra uit te dagen.

MIDDEL ÈN DOEL

Jonge kinderen bewegen van nature graag. Bij het leerproces is bewegen een middel: kinderen die zich motorisch goed ontwikkelen leren veelal sneller nieuwe vaardigheden

zoals schrijven. Maar bewegen is ook een doel op zich. Kinderen met een vaardige en handige motoriek hebben veel vóór. Vanuit gevarieerde bewegingsactiviteiten maakt een kind zich een gezonde levensstijl eigen en bouwt het een positief zelfbeeld op.

Hoe krijg je het als leerkracht voor elkaar om gerichte bewegementen in een schooldag in te bouwen. Hoe kan het proces centraal komen te staan en niet alleen de prestatie? Immers als het proces goed kan verlopen, komt het met de prestatie dik voor elkaar. Meer bewegen betekent géén tijdverlies, maar uiteindelijk tijdwinst. Een leerkracht zal inzicht en overzicht moeten hebben in wat de mogelijkheden zijn en kan daarbij al zijn of haar creativiteit inzetten. Het vraagt vooral om lef. Lef om patronen die ontstaan zijn, te doorbreken.

Leerkrachten kunnen de sensomotorische ontwikkeling van kinderen gemakkelijk stimuleren in spellessen. Wat is sensomotorische ontwikkeling? Dit wijst op de relatie tussen de informatie die we krijgen via de zintuigen van ons lichaam en vanuit de omgeving én onze motorische reactie daarop. Voorbeelden uit het dagelijkse leven zijn: je raakt met je hand de kachel aan en trekt je hand terug omdat de kachel heet is. Je wilt een doos optillen, voelt dat hij zwaar is en spant je spieren extra aan. Je ziet een stoeprand en weet hoe hoog je je heen moet optrekken om niet te struikelen. Met het eigen lijf moet het kind leren voelen wat bijvoorbeeld hoog en laag is, links en rechts, voor en achter, er tussen in. Vanuit de ruimte komt pas het leren in het platte vlak.

Er zijn verschillende manieren om de sensomotorische ontwikkeling te stimuleren. Kinderen vinden het bijvoorbeeld altijd heel spannend om te voelen. Dat kan een leerkracht

MARLEEN VAN ENGELN

stimuleren door kinderen verschillende lichaamsdelen met een zwachtel, stroken stof of wc papier te laten inpakken. Hoe voelt dit? Een variatie is mummies maken, elkaar laten inpakken of vingers inpakken met gekleurd lint. Ook geschikt is een opzegliedje als 'de maan is rond', het lijf 'wakker wrijven' onder het zingen van een liedje en variaties daarop met washand, spons, borstel, scheerschuim of lotion.

Ook goed voor de sensomotorische ontwikkeling is aandacht voor bewegen, bijvoorbeeld door rollen over de mat, een schuin vlak, in of uit een deken, liggen op een kleed en gesleept worden, gewiegd worden in een deken of laken, bewegen en stilstaan met muziek, variaties met slap en strak bewegen, een standbeeld maken of rijden op een plank met wieltjes (een rola, skateboard of buitenband op wielen). Manieren om leerlingen ruimte te laten beleven en benoemen zijn blindemannetje spelen of een doolhof maken door een waslijn kriskras door de ruimte te hangen en er gordijnen/vitrage/lakens aan te hangen.

Lang niet alle spel materiaal is duur en ingewikkeld. Iedere kleuterleerkracht kan met de volgende spullen aan de slag: bodylotion, borstels, dozen, elastiek, gordijnen, inpakmateriaal met luchtboortjes, plankje op wielen, spons, stroken stof, verschillende soorten vloerbedekking, voelzakje of wc papier.

FACILITEITEN

Om gericht aandacht te besteden aan motoriek in het onderwijs aan jonge kinderen is een duidelijk schoolbeleid wenselijk. Kunnen leerkrachten bijvoorbeeld wel één keer per dagdeel naar het speellokaal? Verder helpt het opbouwen van een gevarieerder spelaanbod op het schoolplein. Een leerkracht kan kinderen ook de mogelijkheden van buiten spelen leren zien, door enthousiast te vertellen en uit te nodigen, en vooral ook door zelf een keer mee te spelen. Voorbeelden van spelletjes die leuk blijven zijn 'Moeke moeke de beer is los', kringspelen, 'schipper, mag ik over varen', 'landje pik', knikkeren, touwtje springen, verstopertje en handje-klap spelletjes met liedjes. Tevens is het goed dat een leerkracht voor afwisseling in het lesaanbod zorgt: na inspanning hoort ontspanning. De ervaring leert dat kinderen na even te hebben bewogen alerter zijn en zich beter kunnen concentreren.

Wie moeite heeft met het inpassen van bewegen in het dagelijkse aanbod, doet er goed aan na een werkles een structureel vast moment te kiezen voor een motoriek spelletje. Bijvoorbeeld door allemaal te gaan staan, zingen, gekke bekken trekken, lopen op de plaats, zwaaien met je armen, één draai in de rondte, muziek, klappen, stem- en ademspelletjes, rek- en strekbewegingen. De mogelijkheden zijn groot en een creatieve leerkracht bedenkt de leukste vor-

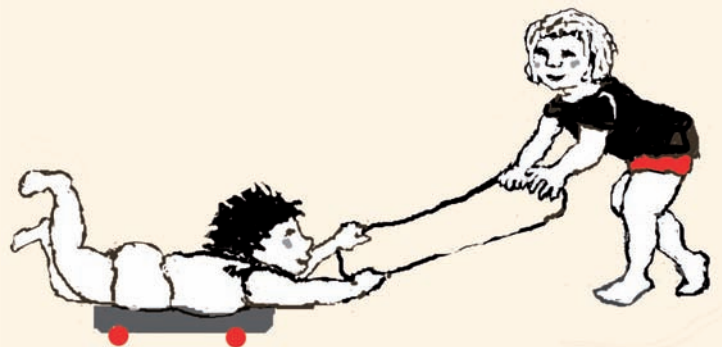

ANDRÉ RUIGROK FOTOSTUDIO BV

men. Dit soort activiteiten is overigens voor alle leerlingen plezierig, ook in de bovenbouw. Neem er enkele minuten voor en spreek met de groep af: na het bewegen is het stil in de klas.

Wie als leerkracht hierbij weerstand voelt, of niet goed weet wat hij hiermee aan moet, die kan er eens over praten met collega's, hoe geven zij daar vorm aan?

Na een motoriekmoment heeft een kind het hoofd weer leeg, vrij en kan het de aandacht richten op iets nieuws. Ben je geïnspireerd geraakt? Gun jezelf dan een onderzoek, probeer iets uit.

Titia Sikkema werkt als fysiotherapeute bij het Regionaal Expertise Centrum (REC) Noordoost Nederland cluster 3, provincies Groningen en Drente. Meer info in Spelen doe je met je hele lijf, te koop via www.recno3.nl; Aanraken een levensbehoefte, Marijke Sluyter, Uitgeverij SWP, Amsterdam, 1e druk 2002, ISBN 9066654345; Speelkriebels voor kleuters, Veerle Florquin en Els Bertrands, uitgeverij Acco, Leuven, 20e druk 2002, ISBN 9033431041.

Inhoud lokale educatieve agenda bepaalt kwaliteit

Het ministerie van Onderwijs wil dat in het hele land minimaal drie dagdelen vve gedurende minimaal een jaar aan meer kinderen dan nu, wordt aangeboden. Op lokaal niveau staan alle betrokken voor de noodzaak om binnen de budgettaire grenzen aan deze eisen te voldoen. Dat vraagt om afspraken in het kader van de Lokale Educatieve Agenda.

door Sjak Rutten

Voor gemeenten en basisscholen is er vanaf 1 augustus 2006 het een en ander veranderd in de voor- en vroegschoolse educatie. De wetgever heeft een bestuurlijke en financiële knip aangebracht tussen het voorschoolse deel van de vve en het vroegschoolse deel. Tot de wijziging van de wetgeving voor het onderwijsachterstandenbeleid in 2006 ontvingen basisscholen het geld voor vve van de gemeente. Vanaf 1 augustus 2006 zijn de middelen voor de bestrijding van achterstanden in het onderwijs opgenomen in de lumpsum. De gemeente is alleen nog verantwoordelijk voor de bekostiging van het voorschoolse deel van de vve, dat wordt aangeboden in peuterspeelzalen, kinderdagverblijven en voorscholen. Het vve-beleid hoeft op lokaal niveau niet meer te worden vastgelegd in een onderwijsachterstandenplan. De wet verplicht gemeente, schoolbesturen en besturen van voorschoolse instellingen wel minimaal eens per jaar te overleggen over een aantal onderwerpen, waaronder het realiseren van een doorgaande lijn tussen voor- en vroegschoolse educatie.

In het vve-beleid wordt veel belang gehecht aan de doorgaande lijn tussen de voorschoolse en de vroegschoolse periode. Effectieve vve-programma's voldoen aan een aantal criteria (kader).

DOORGAANDE LEERLIJN

Een van de belangrijkste kwaliteitscriteria is de doorgaande lijn tussen de peuterspeelzaal en de basisschool, zodat peuters en kleuters drieënhalf jaar lang een gestructureerd vve-programma kunnen doorlopen. In die doorlopende lijn is in de afgelopen jaren veel geïnvesteerd.

Peuterspeelzalen en basisscholen hebben koppels gevormd, ze hebben gezamenlijk een vve-programma uitgekozen, ze hebben zich geschoold en ze hebben afspraken gemaakt over een soepele overgang van de peuters naar de basisschool. En dan blijkt vve te werken. Een aantal gemeenten, waaronder Amersfoort, Dordrecht en Zeist hebben de effecten van hun vve-beleid op kinderen laten onderzoeken. Uit deze gemeenten komt hetzelfde beeld naar voren. Wanneer kinderen op de peuterspeelzaal en in de kleutergroepen een vve-programma volgen dat voldoet aan de kwaliteitseisen,

dan zijn de resultaten duidelijk zichtbaar op de Taaltoets voor Kleuters van het Cito-leerlingvolgsysteem in groep 3. In plaats van 42 procent scoort nog maar 22 procent van de kinderen op de twee laagste niveaus (D en E) van deze toets. Vve zorgt dat kinderen beter voorbereid in groep drie van de basisschool starten en draagt zo bij aan het voorkomen van vroegtijdige uitval van vooral de zwakste kinderen.

SCHOOLBESTUREN AAN ZET

Het is dus belangrijk om de doorgaande lijn door te zetten en ervoor te zorgen dat de bestuurlijke en financiële knip van de rijksoverheid niet leidt tot een boedelscheiding tussen gemeente en schoolbesturen op lokaal niveau. Dat eist aandacht van de schoolbesturen en de schoolleiders. Zij moeten meer dan vroeger beslissingen nemen over de positie van de vve in hun instelling.

In het recente verleden was er sprake van geoormerkte middelen die alleen voor vve mochten worden gebruikt. Het be-

Kwaliteitseisen vve-programma's

Het programma is geschikt voor twee- en/of driejarigen en loopt door tot en met groep 2 van de basisschool;

Er is sprake van een gestructureerde didactische aanpak;

Er is intensieve begeleiding van de kinderen, hetgeen betekent dat de peuters twee extra dagdelen naar de peuterspeelzaal of voorschool komen en dat er sprake is van twee gekwalificeerde leidsters op een groep;

Het programma wordt gegeven aan een voorschoolse voorziening of basisschool.

De effectiviteit van vve-programma's kan nog verhoogd worden door het uitvoeren van een oudercomponent, waardoor ouders thuis de ontwikkeling van hun kind kunnen stimuleren.

ANDRÉ RUIGROK FOTOSTUDIO BV

stuur en management van een basisschool hoefde zich alleen maar af te vragen of de school mee zou doen aan vve. Was het antwoord positief, dan kon het management de uitvoering overdragen aan een vve-coördinator of onderbouwcoördinator. Sinds de schoolbesturen hun vve-uitkering van het ministerie van Onderwijs ontvangen als onderdeel van de lumpsum moeten besturen en schoolleiders zelf afwegingen maken over de plaats van de vve.

GEMEENTEN STAAN VOOR MOEILIJKE KEUZES

In vrijwel alle gemeenten staat vve prominent op de Lokale Educatieve Agenda. Schoolbesturen en gemeenten willen de samenwerking voortzetten en afspraken maken, zodat de doorgaande lijn kan worden gerealiseerd. Dat is niet altijd gemakkelijk. Er is in de meeste gemeenten een spanning tussen het bereiken van voldoende doelgroepkinderen met een effectief vve-programma en het beschikbare budget. Grote gemeenten hebben hier minder moeite mee dan kleine gemeenten. Hun budgetten zijn groter en de doelgroepkinderen wonen meer geconcentreerd.

Maar ook de grotere gemeenten moeten scherpe keuzes maken tussen kwantiteit en kwaliteit. Kiezen we voor het handhaven van de kwaliteitsnormen van de vve met als gevolg dat er minder kinderen worden bereikt of verhogen we het bereik door vve-programma's aan te bieden op een manier die niet aan de effectiviteitscriteria voldoet? Je biedt dan minder dagdelen aan of laat de dubbele bezetting gedurende een of meer dagdelen achterwege: vve 'light' Het ministerie wil dat in het hele land vanaf 2007 minimaal drie dagdelen vve gedurende minimaal een jaar wordt aangeboden. Grote gemeenten zijn hier niet gelukkig mee. Ze hebben altijd vastgehouden aan kwaliteit in de vve omdat vve-light, onder andere volgens internationaal vergelijkend onderzoek van Leseman, niet werkt. Gecombineerd met de eis om het doelgroepbereik te verhogen naar zeventig procent gaat van de regelgeving van het ministerie de suggestie uit dat het wel wat minder kan met de kwaliteit. Kleine gemeenten zijn ook ongelukkig met de eis van drie dagen vve

omdat ze dat met hun geringe budgetten nooit kunnen halen. Er is in het regeerakkoord meer geld toegezegd voor vve, maar de omvang en de verdeling zijn nog onduidelijk.

Op lokaal niveau staan alle betrokken voor de noodzaak om binnen de budgettaire grenzen, aan zoveel mogelijk doelgroepkinderen vve-programma's van goede kwaliteit aan te bieden. Dat vraagt om afspraken in het kader van de Lokale Educatieve Agenda. Punten waarover afspraken nodig zijn:

Wat is onze gezamenlijke ambitie? Hoeveel kinderen willen we bereiken en welke kwaliteit willen we realiseren? Wie is de doelgroep van het beleid: kinderen in concentratiewijken of alle kinderen? En hoe bepalen we de doelgroep? Doen we dat aan de hand van de gewichtenregeling of speelt een indicatie door het consultatiebureau mee? Betrekken we de kinderopvang bij de vve, gezien de toename van het aantal doelgroepkinderen en de toenemende belangstelling voor vve daar?

Hebben we een sluitende aanpak voor werving en toeleiding naar de voorschoolse educatie?

Is het zinvol om voor kinderen die geen vve in de voorschoolse periode hebben gehad een schakelklas tussen groep 2 en 3 in te richten? Bieden we ouderprogramma's aan, zodat ouders thuis hun kinderen kunnen stimuleren? Wat is er nodig om vve professioneel aan te bieden? Hoe kunnen we gebruik maken van de mogelijkheden van Vversterk? Is er een aanvulling op Vversterk nodig in de vorm van begeleiding en coaching op de werkvloer? Wat doen we aan de toenemende behoefte aan zorg in de voorschoolse periode? Moeten de peuterspeelzalen gaan deelnemen aan zorgadviesteams? Welke afspraken maken we over het meten van de resultaten van het vve-beleid en hoe leggen we daar verantwoording over af?

Kortom: er is weinig aanleiding om op lokaal niveau tot een boedelscheiding tussen het voor- en voerschoolse deel van de vve over te gaan. Er zijn te veel vragen waar gemeenten en besturen samen een antwoord op moeten vinden.

didaktief

OPINIE EN ONDERZOEK VOOR DE SCHOOLPRAKTIJK

Deze special over voor- en vroegschoolse educatie is gemaakt door de redactie van *Didaktief* in samenwerking met Sardes en de onderstaande auteurs.

De special is mede mogelijk gemaakt dankzij een financiële bijdrage van Sardes.

Coördinatie:

Kees Broekhof en Monique Marreveld

Auteurs:

Kees Broekhof, Dré van Drongen, Wander van Es,
Wim Meijnen, Sjak Rutten, Loes van Tilborg,
Titia Sikkema

Eindredactie:

Monique Marreveld

Omslagfoto:

André Ruigrok Fotostudio BV

Vormgeving:

Fizz reclame + communicatie

De special is verschenen in *Didaktief*, november 2007, en is niet los verkrijgbaar.

Voor meer informatie over specials kunt u zich wenden tot de redactie van *Didaktief*, Molukkenstraat 200, 1098 TW Amsterdam, tel. 020 – 5900099, fax 020 – 5900098, www.didaktief.nl.

De redactie dankt de volgende sponsor:

Sardes

Postbus 2357

3500 GJ Utrecht

telefoon: 030-2326200

fax: 030-2333017

website: www.sardes.nl en www.Vversterk.nl

